Переклад Юрка Покальчука

Незважаючи на сліпуче сонце, у суботу вранці знову довелося, за погодою, надягати тепле пальто, а не просто куртку, як усі попередні дні, коли можна було сподіватися, що ця гарна погода протримається до кінця тижня і до вирішального матчу в Польському університеті. З двадцятьох молодиків на вокзалі — вони чекали приїзду о десятій п'ятдесят дві своїх дівчат — лише шестеро чи семеро вийшли на холодний, просто неба, перон. Решта залишились у теплому залі очікування і, зібравшись громадками по двоє, троє чи четверо, без шапок, розмовляли в хмарах цигаркового диму. їхні голоси звучали майже по-вченому безапеляційно, ніби кожен юнак у цій галасливій дискусії з'ясовував раз і назавжди якесь надзвичайно складне питання, одне з тих, які зовнішній, нестудентський світ навмисне й ненавмисне заплутував протягом століть.

Лейн Кутель у непромокальному плащі "барбері", певно, на вовняній підшивці, був одним з тих кількох юнаків, що з'юрмилися на відкритому пероні. Власне, був і не був. Уже з десять чи більше хвилин тому він облишив сперечатися з товаришами, відійшов од них і тепер стояв, гріючи руки в кишенях плаща, спершись спиною об кіоск з безкоштовними релігійними брошурами "християнської науки". На ньому був кашеміровий шарф каштанової барви, пов'язаний так, що майже не захищав шиї від холоду... Лейн неуважно витяг з кишені праву руку і почав поправляти собі шарф, однак передумав, сягнув тією ж самою рукою під плащ і дістав з внутрішньої кишені листа. Ледве розгорнувши його, почав читати. Губи Лейнові мимоволі розтулилися.

Лист був машинописний, віддрукований на блідо-блакитному папері, трохи пом'ятому й витертому, так ніби листа вже багато разів виймали з конверта й перечитували.

Вівторок, якщо не помиляюсь Любий Лейне!

Не знаю, чи ти щось утямиш із цього листа, бо галас у спальні цього вечора просто неймовірний і думки мої розбігаються. Якщо я допущуся десь орфографічних помилок, будь ласка, не звертай на них уваги. Між іншим, я послухала твоєї ради й останнім часом часто заглядаю до словника; якщо це вскладнює мій стиль — то винен ти. Ну та гаразд. Я щойно одержала твого чудового листа. Кохаю тебе до нестями, до самозабуття і не можу дочекатись кіпця тижня. Дуже шкода, що не можеш мене поселити у Крофт-Хаузі, хоч, зрештою, мені однаково, де жити, аби тільки було тепло і без блощиць і щоб я могла тебе іноді бачити, власне, кожної хвилини. Останнім часом я трохи схибнута, коли б не сказати божевільна. Я просто в захваті від твого листа, особливо тієї частини, де ти пишеш про Еліота. Я почала, здається, зневажати всіх поетів, окрім Сапфо. Я зачитувалась нею до божевілля, і, будь ласка, не треба вульгарних зауважень. Я хотіла б навіть написати про неї семестрову працю, коли взагалі зважуся добиватися відзнаки і коли той турок, якого призначено моїм керівником, пристане на цю тему. "Кітеріє, ніжний Адоніс вмирає — що нам робити? Бийте себе в груди, дівчата, і розривайте туніки". Хіба не чудово? Вона й справді-таки мила. Чи ти мене кохаєш? В листі про це ніде ані згадки. Ненавиджу тебе, коли ти безсоромно похваляєшся своєю чоловічою зверхністю і холодною врівноваженістю. Не те, що я тебе ненавиджу справді, але з природи своєї я ворог сильних, мовчазних чоловіків. Ні, звичайно, це нічого, що ти теж сильний, але я ж не про це, сам добре розумієш. Довкола здійнявся такий галас, що я не можу зібрати думок. Так чи так, я кохаю тебе і пошлю цього листа терміновою поштою, щоб ти одержав його раніше, якщо тільки я знайду поштову марку в цій божевільні. Кохаю тебе, кохаю і ще раз кохаю. Чи ти усвідомлюєш гаразд, що за одинадцять місяців я танцювала з тобою лише двічі? Вечір у Вангарді, коли ти був добряче напідпитку, не рахую. Я, мабуть, безнадійно зніяковію, коли побачимось. Між іншим — уб'ю тебе, якщо про це згадаєш хоч словом. А втім, до суботи, мій коханий!

З любов'ю до тебе Френні.

Р. 8. Тато одержав в лікарні наслідки рентгену, і ми всі полегшено зітхнули. Це — пухлина, але не злоякісна. Учора ввечері розмовляла з мамою по телефону. Між іншим, вона шле тобі вітання, тож можемо не турбуватись про ту ніч у п'ятницю. Думаю, ніхто не чув, як ми заходили.

Р. Р. 5. Здаюся сама собі нерозумною і простакуватою, коли пишу тобі. Чому? Дозволяю собі це проаналізувати. [243]

Спробуймо провести цей уїкенд якнайкраще. Я маю на увазі не вдаватися хоч цього одного-однісінького разу до аналізу всього зразу аж до дна, якщо це можливо, особливо моєї особи. Кохаю тебе.

Френсіс (власноручний підпис).

Лейн дійшов майже до половини листа, коли кремезний юнак Рей Соренсен досить безцеремонно перебив йому читання. Він хотів довідатись, чи має Лейн бодай якесь уявлення про цього клятого Рільке. Лейн і Соренсен ходили разом на семінар з сучасної європейської літератури (приступний лише студентам старших курсів та дипломантам) і мали написати на понеділок щось про четверту з "Дуінезьких елегій" Рільке. Хоч Лейн мало знав Соренсона, він почував якусь невиразну, але непереборну огиду до його обличчя та манер. Він сховав листа і відповів, що не має уявлення, але йому здається, що загалом він зрозумів елегію. "Щастить тобі,— сказав Соренсен,— ти щасливчик". Голос його звучав так апатично, наче він звернувся до Лейна з нудьги чи просто, щоб згаяти час, а не хотів поговорити по-людському. "Боже, ну й холод",— сказав він, дістаючи з кишені пачку цигарок. Лейн угледів на вилозі верблюжого плаща Соренсена слід від губної помади, хоч і збляклий, але ще помітний. Пляма виглядала так, ніби красувалась там уже кілька тижнів, а то й місяців, проте Лейн не настільки близько знав Соренсена, щоб говорити про неї, зрештою, йому було начхати. Крім того, потяг уже під'їздив до вокзалу. Обидва хлопці повернулись ліворуч, лицем до локомотива. Майже ту ж мить з грюкотом відчинилися двері залу очікування і хлопці, що досі грілися в

теплі, почали виходити на перон. На перший погляд здавалося, що в кожного в руці щонайменше по три запалені цигарки.

Коли потяг ось-ось мав зупинитися, Лейн і собі запалив цигарку. Потім, як і багато людей, котрим, можливо, взагалі не варт було б видавати перонні квитки, постарався зігнати зі свого обличчя все, що могло б просто і навіть красиво передати його ставлення до особи, яка прибуває цим потягом.

Френні одна з перших вийшла з потяга, з вагона, що зупинився далеко на північному кінці перону. Лейн відразу помітив її, і хоч волів би не виказувати своїх почуттів, його правиця зрадливо метнулась угору, вітаючи дівчину. Френні побачила цей жест і самого Лейна і. радо замахала рукою у відповідь. На ній було єнотове хутерко, і Лейн, [244] швидко йдучи їй назустріч з нерухомим обличчям, подумав з таємною радістю, що серед усіх на цьому пероні лише він один справді знає цю шубку. Йому згадалось, як колись у взятому напрокат авто вони довго цілувалися з Френні, й він цілував також і шубку, ніби вона була невід'ємна від її особи і так само варта була пестощів.

— Лейне! — привітала його радісно Френні. Вона не належала до тих, хто криється зі своїми почуттями. Кинулась до нього, обвила руками шию і поцілувала. Це був типовий вокзально-перонний поцілунок, поривчастий і недовгий, ніби вона тільки торкнулася чолом чола, та й годі.— Ти одержав мого листа? — спитала Френні й додала майже на одному подиху.— Ти замерз, бідолашко. Чому ти не почекав усередині? Чи ти одержав листа?

— Якого листа? — спитав Лейн, беручи її валізку. Валізка була темно-синьої барви, обшита білою шкірою,— такі самі були в багатьох пасажирів, що саме виходили з потяга.

— Не одержав? Я надіслала ще в середу. О боже І Я навіть сама занесла його на пошту.

— А-а, цього листа? Так, одержав. Більше немає в тебе багажу? А що це за книжка?

Френні поглянула вниз, на свою ліву руку, в якій вона тримала томик, оправлений у світло-зелене полотно.

— Оця? Така собі книжечка,— відповіла вона. Розщібнула торбинку й запхала туди томик, йдучи слідом за Лейном довгим пероном до зупинки таксі. Вона взяла Лейна під руку і підтримувала розмову майже без його участі. Спочатку згадала про сукню у валізі, яку треба буде добре випрасувати. Потім сказала, що купила пречудову маленьку праску, зовсім іграшкову, але забула взяти з собою. Сказала також, що у потязі помітила лише трьох знайомих дівчат — Марту Фаррар, Тіппі Тіббетт і Елінор, її прізвища не пам'ятає, з якою вона кілька років тому в Екзетері чи десь-інде мешкала в одному пансіонаті. Решта дівчат у поїзді, за її припущеннями, були з коледжу Сміта, за винятком двох із Вассару й однієї — не інакше як з Беннінгтона чи з коледжу Сари Лоуренс. Та, що з Беннінгтона чи з коледжу Сари Лоуренс, проводила в туалеті стільки часу, ніби збиралася створити там шедевр живопису або скульптуру, а може, тому, що в неї під сукнею було спортивне трико. Лейн, ідучи досить швидко, сказав, що, на жаль, йому не вдалося замовити для Френні кімнати в Крофт-Хаузі — це справа безнадійна,— але він знайшов для неї гарний і затишний притулок. Готелик [245] маленький, але чистий і все таке, напевно, їй сподобається, сказав він, і відразу ж Френні уявила собі білий дерев'яний будинок і трьох незнайомих дівчат в одній кімнаті. Та, що зайде туди першою, займе горбкувату канапу, а двом іншим доведеться ділити двоспальне ліжко з якимось зовсім фантастичним матрацом.

— Чудово,— мовила вона з ентузіазмом. Часом їй збіса важко бувало приховати роздратування, яке викликала в неї чоловіча тупість, і Лейнова зокрема. їй згадалась дощова ніч у Нью-Йорку, коли вони вийшли з театру і Лейн у раптовому безглуздому пориві любові до свого ближнього дозволив якомусь жахливому типові у смокінгу забрати в нього з-під носа таксі. Тоді це не дуже її обурило — боже мій, можна

тільки поспівчувати чоловікові, зобов'язаному під зливою ловити таксі для дами,— але їй запам'ятався Лейнів погляд — жахливий, ворожий погляд, який він кинув на неї, повернувшися з нічим на тротуар. Відчуваючи себе ніби винною від того, що думала про цей випадок та інші подібні, вона з удаваною ніжністю ледь потиснула Лейнову руку. Обоє сіли в таксі. Темно-сипя валіза, обшита білою шкірою, знайшла собі місце спереду, біля водія.

— Залишимо твою валізу там, де ти житимеш,— просто кинемо на підлозі в кімнаті й відразу ж поїдемо на ленч,— мовив Лейн.— Я помираю з голоду.— Він нахилився вперед і назвав водієві адресу.

— Я така рада, що бачу тебе знову,— сказала Френні, коли машина рушила.— Скучила за тобою.— Ледве вимовивши ці слова, вона зрозуміла, що говорить неправду, і, знову відчувши себе винною, взяла його руку й ніжно, але міцно сплела свої пальці з Лейновими.

Десь через годину обоє сиділи за окремим столиком у ресторані Сіклера, розташованому в середмісті. Тут любили збиратися студенти, а надто ті, що претендували на певний інтелектуальний рівень,— студенти такого типу, якби вони вчились у Йєлі чи в Прінстоні, ніби ненароком обминали б зі своїми приятельками ресторани Морі та Кроніна. Можна сказати, що лише в ресторані Сіклера, єдиному ресторані в місті, біфштекси не були "отакенні завтовшки" — при цьому вказівний палець відводився від великого на цілий дюйм.

Сіклер славився слимаками. Студентські парочкп замовляли у Сіклера або два салати, або не замовляли жодного, бо звичайно салати тут приправляли часником. Френні і [246] Лейн замовили мартіні. Коли його подали, на десять. чи п'ятнадцять хвилин раніше за все інше, Лейн пригубив свою склянку, а тоді відхилився на спинку крісла й окинув поглядом залу з відчуттям майже фізичного задоволення. Він почував себе на своєму місці (тут ні в кого не могло бути ніяких сумнівів) ї в товаристві дівчини, якій нічим не дорікнеш,— вона не лише рідкісна красуня, а й, що не менш важливо, не належала до тих, хто вічно ходить

у кашеміровому светрі та фланелевій спідничці. Френні помітила цей вираз у Лейна і розгадала його непохибно. Але відразу ж, керуючись давньою угодою, укладеною з собою, звинуватила саму себе в такій недобрій проникливості й постановила надалі слухати Лейна з удаваною уважністю й зацікавленням.

Лейн говорив тепер, як той, хто вже добрі чверть години володів увагою слухача, певний, що виголошує непохитні істини.

— Я маю на увазі,— говорив він,— що йому, грубо кажучи, бракує чоловічої снаги. Ти мене розумієш? — Він картинно нахилився вперед, до своєї уважної аудиторії в особі Френні, поклавши долоні на столик обабіч своєї склянки з мартіні.

— Бракує чого? — перепитала Френні. Мусила відкашлятись перше, ніж заговорити після довгої перерви.

Лейн завагався.

— Ознак чоловічої статі,— мовив він нарешті.

— Ага, я зрозуміла це відразу.

— В усякому разі, це було головною думкою моєї праці, і я намагався висловити ту думку досить делікатно,— вів далі Лейн, заполонений своєю темою.— Розумієш, боже мій, слово честі — я був певен, що мене заріжуть, і коли одержав роботу назад з тим дурним "відмінно", виведеним отакенними літерами,— присягаюсь, я мало не зомлів.

Френні знову відкашлялась. Свою добровільну покуту — слухати з незмінною увагою — вона, либонь, відбула.

— Чому? — спитала дівчина.

Лейн позирнув на неї трохи спантеличено.

— Що чому?

— Чому ти думав, що тебе заріжуть?

— Я ж оце щойно тобі казав. Власне, говорю про це весь час. Цей тип Брауман фанатично любить Флобера. Принаймні я думав, що любить.

— А-а,— протягла Френні й усміхнулась. Відсьорбнула мартіні.— Чудово,— сказала вона, дивлячись на склянку. [247] — Саме та пропорція, що мені подобається. Терпіти не можу, коли подають майже чистий джин. Лейн кивнув головою.

— Зрештою, ця бісова робота вже лежить у мене в кімнаті. Якщо знайдемо за цих два дні вільну часину, я тобі її прочитаю.

— Чудово. З задоволенням послухаю. Лейн знову кивнув головою.

— Певна річ, я розумію, що не сказав там, чорт бери, нічого такого, що перевернуло б світ абощо, ні.— Він зручніше вмостився у кріслі.— Але не знаю, мені здається, що я мав рацію, наголошуючи насамперед на тім, чому він мав такий ну просто хворобливий потяг до mot juste ["точний вислів"]. А надто з огляду на наші сьогоднішні знання. Я не маю на увазі саме психоаналіз і всякі такі дурниці, але й відкидати цього теж не відкидаю. Ти розумієш, що я хочу сказати. Я не якийсь там фрейдист чи щось у цьому роді, але від деяких речей не відмахнешся, наклеївши на них ярлик "фрейдизм", та й годі. Мабуть, я таки мав якусь рацію, коли зауважив, що жоден із справді путніх хлопців — Толстой, Достоєвський та й Шекспір теж, бог уже з ним, не цяцькались аж так із кожним слівцем. Вони просто писали. Розумієш мене?

Лейн дивився на Френні якось очікувально. Йому здавалося, що Френні вся обернулася в слух.

— Ти їстимеш свої оливи чи ні?

Лейн зиркнув на свою склянку з мартіні, потім знову перевів очі на Френні.

— Ні,— кинув він холодно.— Ти хотіла б їх з'їсти — це ти хочеш сказати?

— Якщо ти не будеш,— відповіла Френні. З виразу Лейнового обличчя вона зрозуміла, що нетактовно вихопилась зі своїм запитанням. Ще й від того гірше: раптом їй зовсім розхотілось їсти ті оливи, і вона навіть не розуміла, чому взагалі їх попросила. Та Лейн уже підсунув їй свою склянку з мартіні, тож їй лишалось тільки взяти оливи і вдавати, що вона ними розкошує. Опісля лона взяла сигарету з Лейнової пачки на столі, а він підніс їй вогню і запалив сам.

Після випадку з оливами за столиком на двилю запанувала мовчанка. Зрештою Лейн поклав їй край, бо не в його характері було довго критися з сенсаційними новинами. [248]

— Цей тип Брауман вважає, що я повинен цей чортів твір десь опублікувати,— обізвався він несподівано.— Та я не знаю...— Раптом, ніби страшенно втомлений докучливими домаганнями світу, радого зірвати плід його інтелекту, Лейн машинально почав потирати долонею щоку, наче проганяючи, не вельми вишукано, сонливість зі своїх очей.— Річ у тім, що про Флобера й тих інших написано до біса.— Він замислився з трохи понурим виглядом.— Щоправда, останнього часу я не помічав нічого оригінального серед опусів на цю тему.

— Ти говориш, як асистент. Точнісінько.

— Прошу, як ти сказала? — перепитав Лейн удавано спокійно.

— Ти говориш точнісінько, як асистент. Мені дуже шкода, але це справді так. Далебі.

— Кажеш, справді? А чи можна дізнатись, як саме говорить асистент?

Френні бачила, що Лейн дуже роздратований, але в цю мить невдоволення собою та злість взяли в ній гору і вона вирішила кинути йому правду в вічі.

— Не знаю, як воно у вас, але там, де я вчуся, асистент — це людина, що заміняє професора, коли той десь виїхав, або в нього негаразд із нервами, чи він пішов до зубного лікаря тощо. Як правило, аспірант чи щось у такому роді. В усякому разі, якщо це, наприклад, лекція з російської літератури, такий тип приходить, застебнутий на всі ґудзики, при краватці і з півгодини паплюжить Тургенєва. Потім, коли від Тургенєва вже цурки не залишиться, він починає правити про Стендаля або іншого письменника, про якого він сам написав дисертацію. У нас в коледжі на англійському відділенні крутиться з десяток таких мастаків неславити літературу в очах людей, хоч на розум вони такі багаті, що й слова з них не витягнеш — пробач я тут сама собі перечу. Я хочу сказати, що коли починаєш дискутувати з подібним типом, то він мовчить і лише витріщається на тебе з таким поблажливим виразом на своєму…

Знаєш, ти якась божевільна сьогодні! Який тебе ґедзь укусив?

Френні швидко струсила попіл з сигарети і підсунула попільничку ближче до себе.— Вибач. Я така лиха,— сказала вона.— Просто цілий тиждень я відчуваю в собі жадобу руйнувати. Це жахливо. Я така погана.

— Сто чортів! Твій лист зовсім не перейнятий руйнівним духом, про який ти говориш. [249]

Френні похмуро кивнула. Вона дивилась на маленький, не більший за жетон для покеру, теплий сонячний зайчик на скатертині.

— Мусила пересилити себе, щоб написати той лист,— сказала вона.

Лейн хотів щось відповісти, але тут підійшов кельнер забрати пусті келишки з-під мартіні.

— Може, вип'єш іще один? — спитав Лейн у Френні. Відповіді він не одержав. Френні дивилась на сонячний

зайчик з такою зосередженою увагою, ніби збиралася влягтись на нього.

— Френні,— мовив Лейн спокійно, зважаючи на присутність кельнера.— Може, вип'єш ще мартіні або чогось іншого?

Вона підвела погляд.

— О, я перепрошую.— Вона подивилась на порожні келишки в руках кельнера.

— Ні. Так. Я не знаю.

Лейн розсміявся, дивлячись на кельнера.

— То як же зрештою?

— Так, будь ласка.— Вона раптом оговталася. Кельнер відійшов. Лейн провів його поглядом і знову

глянув на Френні. Губи в неї були напіврозтулені, рука струшувала попіл від сигарети в чисту попільничку, щойно поставлену кельнером.

Лейн дивився на неї з дедалі більшим роздратуванням. Певна річ, вияви очужілості у дівчини, якою він не жартом захопився, справляли йому прикрість і неабияк непокоїли. В усякому разі, він добре розумів, що поганий настрій Френні може зіпсувати йому весь уїкенд. Раптом він нахилився вперед, спираючись руками об стіл, ніби хотів перевести на інше неприємну розмову, але Френні заговорила перша: — Я якась розгублена сьогодні. З лівої ноги встала, чи що.

Вона раптом зауважила, що дивиться на Лейна, як на зовсім чужу людину чи як па плакат з рекламою нового лінолеуму в вагоні метро. І знову її переповнило почуття провини за свою нетерпимість, що, певно, було прокляттям цього дня, і вона простягла —руку, щоб покласти її на Лейнову. Але відразу ж відсмикпула її і натомість узяла сигарету з попільнички.

— Зачекай хвильку, зараз це пройде,— мовила вона.— Врочисто тобі обіцяю.

Вона всміхнулась Лейнові — можна сказати, навіть щиро,— і в цю мить усмішка у відповідь, певно, різко змінила б хід наступних подій або принаймпі пом'якшила їх, але [250]

Лейн будь-що намагався зберегти незворушний вигляд і втримався від усмішки. Френні затяглась сигаретою.

— Якби не було вже так пізно і все таке,— сказала вона,— і якби я з дурного розуму не вирішила добиватися відзнаки, то, мабуть, взагалі б кинула англійський відділ. Навіть сама не знаю.— Вона струсила попіл.— Мені ' так обридли всі оті педанти й нікчемні самовпевнені руйнівники основ, що часом хочеться кричати.— Вона глянула на Лейна.— Перепрошую. Я вже не буду. Слово честі... Просто якби я мала трохи більше характеру, то взагалі не повернулась би до коледжу цього року. Не знаю. Все це якийсь неймовірний фарс.

— Чудово! Просто блискуче!

Френні сприйняла його сарказм як належне.

— Ще раз перепрошую,— сказала вона.

— Облиш оті свої перепрошування, добре? Мені здається, ти зовсім не помічаєш, що немилосердно перебільшуєш і узагальнюєш виняткові випадки. Якби всі, хто займається англістикою, були такими нікчемними руйнівниками основ, все було б зовсім інакше...

Френні перервала його, муркнувши щось невиразне. Вона втупилась поглядом в якусь уявну цятку десь за його плечем.

— Що ти сказала? — перепитав Лейн.

— Я сказала, атож, ти маєш рацію. Просто я трохи не при собі. Не звертай на мене уваги.

Та Лейн не міг облишити суперечки, поки вона не вирішиться на його користь.

— Я вважаю, хай йому грець,— провадив він,— що некомпетентні люди в житті є скрізь. І це цілком природно. Але давай забудемо на хвильку про тих поганих асистентів.— Він подивився на Френні.— Ти мене слухаєш?

— Так, слухаю.

— Адже на тій триклятій кафедрі англійської літератури у вашому коледжі є двоє викладачів, якими може пишатися країна. Менліс і Еспозіто. Боже милий, як би я хотів, щоб вони були у нас. Це ж справжні поети, їй-богу.

— Аж ніяк,— заперечила Френні.— Вони лише трохи поети, ось що жахливо. Тобто справжніми поетами їх не назвеш. Це просто люди, які пишуть вірші, їх друкують і вміщують в антологіях, так що ти на них скрізь натикаєшся, але це зовсім не означає, що вони поети.— Знітившись, вона вмовкла й відклала сигарету. Вже кілька хвилин з обличчя в неї не сходила блідість. Здавалось, навіть помада на губах стала яскравішою, ніби вона щойно підмалювала їх заново.— Ну, та годі про те,— промовила Френні [251] майже нечутно, пригашуючи недопалок у попільничці.— Якась я сама не своя. Чого доброго, зіпсую тобі весь уїкенд. Найкраще, якби під моїм кріслом раптом відкрився якийсь люк і я запалася під землю.

З'явився кельнер, поставив ще по одному мартіні перед кожним з них і блискавично зник. Лейн обхопив пальцями— вони були в нього довгі й гнучкі, і він, звичайно, їх не ховав — ніжку келишка.

— Нічого ти не псуєш,— сказав він спокійно.— Просто мене цікавить, що це, в біса, з тобою діється. По-твоєму, треба бути якимось клятим богемним типом чи небіжчиком, щоб претендувати на справжнього поета? Га? Чи якимось кучерявим байстрюком?

— Ні. Чи не могли б ми поговорити про щось інше? Будь ласка. Я себе почуваю дуже зле, і в мене починав страшенно...

— Радо облишу цю тему, з дорогою душею. Але попереду скажи мені, хто, по-твоєму, справжній поет. Буду надзвичайно вдячний, якщо ти мені розтлумачиш.

У Френні високо на лобі, аж "біля корінців волосся, тьмяно заблищали крапельки поту. Це могло означати, що в залі надто гаряче або в неї щось негаразд із шлунком, а може, мартіні був заміцний. Так чи так Лейн, здавалось, нічого не помітив.

— Я не знаю, хто справжній, поет. Благаю тебе, Лейне, облишмо цю суперечку. Серйозно. Я почуваю себе якось дивно і незвичайно і не можу...

— Добре, добре. Згода. Не нервуйся,— відповів Лейн.— Я лише намагався...

— Я знаю тільки одне,— перебила його Френні.— Якщо ти поет, то твориш щось прекрасне. Тобто залишається щось прекрасне, коли ти вже сходиш зі сцени, і таке інше. Ті, про кого ти говориш, не зоставили жодної прекрасної речі. Інші, трохи кращі від них, часом, може, і вкладають щось людині в голову, може, щось там і залишають, але, навіть коли це їм вдається, коли вони щось і вміють по собі зоставити, то, їй же богу, це ще не поезія. Дуже часто це лише такий собі, зовні, може, й досить чарівний словесний послід. Вибач на слові. Отакі, власне, оті твої Менліус та Еспозіто й інші бідолахи їхнього крою.

Лейн досить-таки довго запалював цигарку, нарешті подав голос:

— А мені здавалось, ти любиш Менліуса. Якщо пе — зраджує мене пам'ять, десь із місяць тому ти, між іншим, казала, що він просто чудовий і що ти... [252]

— Він мені таки подобається. Але мене вже нудить від власної прекраснодушності. Зрештою хотілося б зустріти когось, гідного поваги... Перепрошую, я на хвильку тебе залишу.— Френні раптом зірвалася на ноги і схопила торбинку. Вона була біла як крейда.

Лейн і собі підхопився з місця, відсунувши крісло; рот йому вражено розтулився.

— Що сталося? — спитав він.— Тобі погано? Чи що таке?

— Я зараз.

Френні вийшла з зали, ні в кого ні про що не питаючи, ніби пам'ятала з минулих ленчів у Сіклера, куди йти.

Лейн сидів за столиком сам, палив і попивав свій мартіні дрібними ковточками, щоб його вистачило до повернення Френні. Гай-гай, самовпевненість, яку він відчував ще півгодини тому, від того, що опинився в належному місці, з достойною чи принаймні достойною на вигляд дівчиною, цілком розвіялась. Лейн дивився на єнотове хутерко, недбало перекинуте через спинку порожнього крісла Френні — те саме хутерко, знайомий запах якого так сколихнув у ньому спомини на вокзалі — і відчував у собі якусь незрозумілу холодність. Навіть зморшки на шовковій підшивці, здавалось, дратували його. Він одірвав погляд від хутерка і втупився в ніжку келишка з мартіні,— обличчя його було стурбоване, він почував себе так, ніби став жертвою чиєїсь підступної змови. Одне було незаперечне — уїкенд починався збіса невдало. Підвівши очі від столу, Лейн помітив знайомого товариша по коледжу, що заходив до зали зі своєю дівчиною. Лейн випростався, вмостився зручніше у кріслі й зігнав з обличчя занепокоєність і невдоволення, прибираючи вигляду хлопця, чия приятелька на хвильку вийшла в туалет, залишивши його самого, і тепер йому лишається тільки палити й нудьгувати, але нудьгувати в очікуванні чогось приємного.

Жіночий туалет у Сіклера був майже такий завбільшки, як головна зала, і в певному розумінні не менш зручний. Коли увійшла Френні, там не було нікого, навіть з обслуги. Вона постояла хвилинку на кафельній підлозі, посередині, ніби призначила тут комусь побачення і тепер чекала. На лобі в неї блищали дрібні краплинки поту, рот був трохи розтулений, і була вона зараз ще блідіша, ніж хвилину тому у ресторанному залі.

Потім рвучко попрямувала до найдальшої і найменш примітної з семи чи восьми кабін, куди, на щастя, можна було заходити, не кидаючи до автомата монети, зачинила [253] за собою двері і не без зусиль пересунула засувку на "зачинено". Цілковито поглинена собою, не зважаючи на те, де вона, відразу ж сіла. Відтак підтягла до себе й міцно

стулила коліна, ніби хотіла зробитись якомога меншою. Тоді приклала руки до обличчя і сильно натиснула пальцями на очі, ніби завзялася паралізувати зоровий нерв й утопити всі зорові образи в порожній чорноті. її видовжені пальці хоч і тремтіли, а може, саме завдяки цьому, видавались надзвичайно делікатними й гарними. Якусь хвилину вона втримувалась у цій напруженій, майже ембріональній поставі й раптом розридалась. Вона плакала добрих п'ять хвилин. Плакала, навіть не пробуючи стримати найгучніших проявів свого горя та жалю — всі ці здавлені горлові звуки, подібні до тих, що вириваються з перехопленого спазмою горла дитини, яка заходиться плачем. Але затихла вона відразу, без болісних конвульсивних схлипів, якими звичайно закінчуються такі напади. Здавалось, у роботі її мозку зайшли раптові зміни й миттю втихомирили тіло. Залите слізьми обличчя Френні було безвиразне, майже безтямне. Вона підняла з підлоги торбинку, розщібнула її і дістала звідти невеличку, оправлену в ясно-зелене полотно книжечку. Поклала її собі на коліна і дивилась на неї згори вниз, так, ніби для вивчення книжечки у ясно-зеленій полотняній палітурці це було найкраще місце в світі. За мить знов узяла книжечку до рук, поривчасто притисла до грудей. Потім поклала її назад у торбинку, встала й вийшла з кабіни. Вмилася холодною водою, витерлась рушником, що висів поруч на гачку, підмалювала трохи губи, зачесала волосся і вийшла з туалетної кімнати.

Коли Френні через усю залу поверталася до столика, то мала досить гарний вигляд, просто дівчина qui-vive*, якими й мусять бути дівчата на врочистому студентському уїкенді. Коли вона, усміхаючись, жваво підійшла до свого крісла, Лейн повільно підвівся з серветкою в лівій руці.

— Вибач, ради бога,— мовила Френні.— Ти вже, певно, думав, що я померла там.

— Ні, що померла, не думав,— відповів Лейн і підсунув їй крісло,— просто зеленого поняття не мав, що там скоїлось.— Він обійшов столик кругом і повернувся на своє місце.— В нас не так уже й багато часу,

знаєш? — Він сів.— Як ти себе почуваєш? Щось у тебе почервоніли очі.— Він подивився на неї пильніше.— Скажи, ти здорова?

Френні запалила сигарету. [254]

— Зараз уже чудово. Зроду я не почувала себе в такій гарній формі. Ти щось замовляв?

— Я чекав на тебе,— сказав Лейн, усе ще придивляючись до неї.— Все-таки, що було? Щось із шлунком?

— Ні. І так і ні. Я не знаю,— відказала Френні. Вона почала вивчати меню, що лежало перед нею на тарілці.— Мені тільки сандвіч із курчам. І, може, ще склянку молока... А собі, певна річ, замовляй що хочеш. Слимаки, кальмари тощо. Я й справді зовсім не голодна.

Лейн поглянув на неї і видмухнув тонке, але красномовне пасемко диму у свою тарілку.

— Не уїкенд, а пародія,— сказав він.— Сандвіч з курчам, що ж це, їй-богу, за їжа?

Френні розсердилась.

— Кажу ж, я не голодна, Лейне. Ну, чого тобі? Замов собі що хочеш. Я вже тобі сказала — їстиму свій сандвіч, доки ти не скінчиш ленчу. Ти ж не можеш вимагати, щоб я мала апетит, бо тобі так хочеться.

— Ну, добре вже, добре.— Лейн мало не скрутив собі в'язів, доки привернув увагу кельнера. Він замовив сандвіч з курчам і склянку молока для Френні, а собі — слимаки, жаб'ячі ніжки і салат. Коли кельнер відійшов, Лейн подивився на свій кишеньковий годинник і зауважив:

— Маємо бути в Тембріджі до половини другої. Не пізніше. Я домовився з Воллі, що ми затримуємось там на хвильку, може, вип'ємо по чарочці, а потім усі разом поїдемо на стадіон його автомобілем. Ти не маєш нічого проти, сподіваюсь? Тобі подобається Воллі?

— Я взагалі не знаю, хто це такий.

— Та, їй-же богу, ти зустрічалась з ним разів з двадцять! Воллі Кемпбелл. Боже мій! Не тільки знаєш його, а й...

— А, так, пам'ятаю... Послухай, не сердься так, що я не можу пригадати відразу котрогось із твоїх знайомих. Особливо, коли вони однаково виглядають, однаково говорять, одягаються і поводяться.— Френні примусила себе замовкнути. Власний тон їй здався в'їдливим і підлим, і її раптом огорнула така зненависть до самої себе, що чоло знову зросилося потом. Але за хвилину її голос несамохіть повів далі:

— Я не кажу, що в нього якісь винятково погані риси, де пак! Але вже цілих чотири роки я куди не повернусь, скрізь натикаюсь на таких Воллі Кемпбеллів. Я знаю наперед, коли вони хочуть здаватись чарівними, наперед знаю, коли почнуть розповідати якісь гидотні плітки про [255] дівчат, що живуть разом зі мною в інтернаті, знаю, коли питатимуть, де і як я провела літо, знаю, коли візьмуть стілець, осідлають його, лицем до спинки і, спершись об неї руками, почнуть вихвалятися з виглядом надзвичайно скромним і водночас недбалим своїми знайомствами з впливовими людьми. Існує якийсь неписаний закон, що дозволяє виходцям з певних ділових чи фінансових кіл спершу хизуватися своїми зв'язками з впливовими людьми, а потім у тій-таки розмові принижувати їх, докидаючи якусь гидоту — ось такий-то, мовляв, байстрюк, така-то німфоманка, а той запеклий морфініст тощо.— Френні знову прикусила язика.— Хвилину мовчала, крутячи в руках попільничку й уникаючи дивитись на Лейна, щоб не бачити його виразу.— Перепрошую,— мовила вона.— Я не мала на увазі саме Воллі Кемпбелла. Я взяла його для прикладу, бо ти згадав, власне, його. І ще

тому, що той Кемпбелл мас такий вигляд, наче він провів останнє літо в Італії чи ще десь у подібному місці.

— Він був у Франції влітку, коли хочеш знати,— заявив Лейн.— Я розумію, що ти маєш на увазі,— додав він швидко.— Але ти страх не...

— Ну, добре,— змучено мовила Френні.— У Франції.— Вона витягла ще одну сигарету з пачки на столі.— Це не стосується особисто Воллі. Це могла би бути й дівчина, їй-же богу. Якби це була дівчина — скажімо, хтось із нашої кімнати,— то вона запевне провела б літо, малюючи декорації в якомусь театрі або подорожуючи велосипедом через весь Уельс, чи найняла б кімнату в Нью-Йорку і влаштувалась у якийсь часопис чи рекламне агентство. Я кажу про всіх. Те, що кожен робить,— все це, ну, не те щоб погане й навіть не обов'язково хибне чи безглузде, але таке дріб'язкове, таке марнотне, що гідне хіба жалю. А ще гірше: якщо ти живеш серед богеми чи маєш інший подібний виверт, то однаково, зрештою, робиш так, як і всі інші; хоч ти ніби й не схожий на інших, але це теж конформізм.— Френні замовкла. Труснула головою — обличчя у неї було зовсім бліде — і на якусь частку секунди доторкнулась рукою до чола. Не те, що хотіла пересвідчитись, чи знову спітніла,— так мати прикладає руку до чола дитини, щоб дізнатись, чи в неї нема жару.— Я себе якось дивно почуваю,— промовила вона.— Мені здається, я божеволію. А може, я вже збожеволіла?

Лейн дивився на неї із щирою тривогою — більше тривогою, ніж подивом.

— Ти страшенно бліда. Ти справді бліда, розумієш? [256]

Френні заперечливо похитала головою.

— Нічого, нічого, все гаразд. Через хвилину все пройде.— Вона подивилась на кельнера, який саме приніс їхні замовлення.— Ой,

слимаки виглядають дуже апетитно.— Френні піднесла сигарету до вуст, але та вже згасла.— Де ти подів сірники? — спитала вона.

Лейн підніс їй вогню. Кельнер тим часом відійшов.

— Ти забагато палиш,— сказав Лейн. Узяв маленьку виделку, що лежала обік тарілки зі слимаками, але перш ніж заходитися їсти, знову поглянув на Френні.— Я непокоюся за тебе. Цілком серйозно. Що, в біса, сталося з тобою за тих кілька оетанніх тижнів?

Френні поглянула на нього, а тоді знизала плечима й похитала головою.

— Нічого. Нічогісінько,— сказала вона.— їж. їж оті свої слимаки. Бо вони вистигнуть і буде несмачно.

— Але ж і ти їж.

Френні кивнула й подивилась на свій сандвіч з курчам, їй стало трохи млосно. Відразу відвела погляд убік і затяглася сигаретою.

— А як там з п'єсою? — спитав Лейн, заходжуючись коло слимаків.

— Не знаю. Я не граю в ній. Покинула.

— Покинула? — Лейн здивовано подивився на неї.— Мені здавалось, тобі надзвичайно подобається ця роль. Що ж сталося? Віддали її комусь іншому?

— Ні, нікому її не віддавали. Я і лише я мусила її грати. Але це така бридота. Страх.

— Але що скоїлось? Не покинула ж ти взагалі свій акторський відділ?

Френні кивнула й відпила трохи молока. Лейн дожував і проковтнув те, що мав у роті, й озвався.

— Але чому, ради бога? Я завжди думав, що той чортів театр — твоє щире захоплення. Ти тільки й говорила зі мною, що про нього...

— Просто покинула, й край,— повторила Френні.— В мені прокинулися сумніви. Я відчувала себе чимось на зразок нікчемної маленької егоїстки.— На хвильку вона замовкла.— Не знаю. Мені здалося, що "недобре ганятися за головними ролями. По-моєму, це найгірші прояви егоцентризму. І коли я грала, то після вистави, опинившись за лаштунками, ненавиділа саму себе. Ох, всі ці егоїсти, що бігають по театру, такі вдавано співчутливі й уважні! Треба цілувалися з ними всіма й ходити з лицем, вимазаним чужим гримом, а потім намагатись бути надзвичайно [257] природною і зберігати приятельський тон, коли колеги приходять до тебе за лаштунки. Я просто ненавиділа себе... Та що найгірше — я навіть соромилася грати в деяких виставах. Особливо з репертуару останнього літа.— Вона поглянула на Лейна.— В мене завжди були гарні ролі, так що не дивись так на мене, річ не в тім. Розумієш, я б соромилась, якби хтось, кого я поважаю,— наприклад, мої брати,— прийшли та почули, як я виголошую деякі репліки з моєї ролі. Я навіть писала, кому не приходити на виставу. — Френні знову замислилась.— Виняток становить хіба що роль Пегін, яку я грала в "Зальотнику" торік улітку. Гадаю, глядачі могли б дістати справжнє задоволення, якби отой дурень, що грав головну роль, не псував усього. Він був такий солодкавий. О боже, який же він був солодкавий!

Лейн нарешті розправився зі своїми слимаками. Він сидів, свідомо прибравши незворушного вигляду.

— Але ж у всіх рецензіях його хвалили. Пам'ятаєш, ти сама мені їх прислала?

Френні зітхнула.

— Так. Це правда, Лейне.

— Боюсь, ти не розумієш мене. Річ у тім, що ти вже з півгодини говориш так, ніби ти єдина в світі людина, обдарована здоровим, критичним розумом. Якщо кілька відомих критиків зійшлися на думці, що твій партнер грав добре, то, може, так воно й було, а твоя оцінка хибна. Таке тобі не спадало на думку? Знаєш, тобі ще бракує зрілого...

— Він грав чудово — як на актора, що має лише талант. Але щоб грати ту роль справді мистецьки, треба бути генієм. Треба, й край. І тут я не можу нічим зарадити.— Вона трошки згорбилась і, ледь розтуливши вуста, поклала руку собі на тім'я.— У мене наморочиться голова, і взагалі я почуваю себе якось дивно. Розуму не приберу, що це зі мною.

— Ти вважаєш себе за генія? Френні прибрала руку з голови.

— О, Лейне. Будь ласка, не говори так зі мною.

— Але ж я не хотів сказати нічого...

— Я знаю тільки, що в мене паморочиться голова,— перебила Френні.— Я вже зовсім хвора від усіх цих "я". І від свого власного, і від чужих. Я просто хвора від усіх отих типів навкруг, що хочуть чогось доскочити, чимось неодмінно вирізнятись, бути надзвичайно цікавими. Це бридко, бридко. Хай хто що хоче говорить, а я знаю своє. [258] Лейн звів брови і випростався у кріслі, щоб надати ваги своїм словам.

— А може, ти просто боїшся конкуренції, як ти гадаєш? — спитав він із награним спокоєм.— Я не дуже розуміюсь на цих матеріях, але міг би закластися, що добрий психоаналітик — я маю на увазі когось справді компетентного — напевне підтвердив би це...

— Ні, я зовсім не боюся конкуренції. Зовсім навпаки. Хіба ти не бачиш? Я боюся, що сама прагну суперництва, ось що мене лякає. Тому я й покинула акторський відділ. Саме тому, що в мене така жахлива схильність перейматися чужими цінностями, тому що я люблю, коли мені аплодують, мною захоплюються. А це погано. Я соромлюся цього. Мені гидко. Я гидка сама собі, що не маю відваги бути просто людиною. Я гребую собою і всіма тими, хто пнеться справити на інших сильне враження.— Вона замовкла, схопила склянку з молоком і піднесла її до рота.— Так і є,— мовила вона і поставила склянку на стіл.— Це щось нове. Щось сталося з моїми зубами. Вони цокотять самі собою. Позавчора я мало не відкусила шматок склянки. Може, я вже зовсім збожеволіла і навіть сама про це не здогадуюсь?

З'явився кельнер із жаб'ячими ніжками й салатом для Лейна. Френні машинально глянула на нього. Він і собі поглянув на її неторкнутий сандвіч з курчам і спитав, чи молода леді часом не хотіла б замовити чогось іншого. Френні подякувала й відмовилась.

— Просто я повільно їм,— сказала вона.

Кельнер, немолода вже людина, здавалось, помітив її блідість та спітніле чоло, вклонився і відійшов.

— Може, ти скористаєшся цим? — несподівано запропонував Лейн. Він тримав у руці акуратно згорнутий білий носовик. Голос його бринів співчутливо й лагідно, всупереч настійливому намаганню надати йому холодного, ділового тону.

— Але навіщо мені хустинка?

— Ти пітнієш. Тобто у тебе трохи спітніло чоло.

— Справді? Який жах! Вибач...— Френні розщібнула свою торбинку і почала гарячково в ній порпатись.— Десь тут у мене полотняна хустинка.

— Ради бога, візьми мою. Яка, в біса, різниця?

— Ні. Я-люблю твій носовичок і не стану витирати ним свій піт,— відповіла Френні. її торбинка була напхом напхана. Для зручності вона почала викладати деякі речі на скатертину, ліворуч від тарілки з непочатим сандвічем.— [259]

— Ось вона,— нарешті сказала дівчина. Подивилась у Дзеркальце пудрениці й швидким легеньким рухом витерла чоло хустинкою.— О боже! Справжня мара. І як ти тільки мене терпиш?

— Що то за книжка? — поцікавився Лейн.

Френні мало не підскочила. Вона поглянула на столик, де височіла безладна купка речей з торбинки.— Яка книжка? — перепитала вона.— А-а, оця? — Вона схопила оправлений полотном томик і вкинула його назад у торбинку.— Пусте, книжечка, я взяла її почитати в потязі.

— Дозволь поглянути. Про що вона?

Френні ніби й не чула його. Вона знову відкрила пудреницю і кинула ще один швидкий погляд у люстерко.

— О боже! — зітхнула. Потім швидко склала назад у торбинку дріб'язок, щойно викладений на стіл,— пудреницю, гаманець, рахунок з пральні, зубну щіточку, пачечку аспірину і позолочену паличку розмішувати напої.— Не знаю, чому я завжди ношу з собою цю дурну паличку,— буркнула вона.— Мені подарував її один недоумок на день народження ще першого року в коледжі. Він вважав, що це чудовий символічний подарунок, і не зводив очей з мого обличчя, коли я

розгортала пакуночок. Уже стільки разів збиралась викинути цю паличку, але так і не змогла. Заберу, певно, і в домовину.— На хвильку Френні замислилась.— Він блаженно всміхався і казав, що мені щаститиме у всьому, якщо я не розлучатимуся з нею.

Лейн узявся до жаб'ячих ніжок.

— Ти так і не відповіла, що то за книжка. Секрет якийсь абощо?

— Ота книжечка, у моїй сумочці? — перепитала Френні. Вона спостерігала, як Лейн розрізує жаб'ячі ніжки. Потім узяла сигарету з пачки на столику й запалила.— Власне, я не знаю,— мовила вона,— звичайна книжечка, називається "Шлях прочанина".— Якусь мить Френні дивилась, як Лейн їсть.— Я взяла її у бібліотеці. Викладач, що читає нам курс порівняльної історії релігій, якось, здається, згадав про неї.— Френні затягнулася сигаретою.— Вона вже в мене кілька тижнів. Я все забуваю повернути її.

— А хто її написав?

— Не знаю,— недбало відповіла Френні.— Здається, якийсь російський селянин.— Вона далі спостерігала, як Лейн їсть жаб'ячі ніжки.— Він ніде не згадує свого імені. Протягом усієї розповіді ми так і не довідуємось, як зовуть автора. Єдине, що він говорить про себе, це те, що він селянин, що. йому тридцять три роки і що йому всохла рука. [260]

— І ще У нього вмерла жінка. Дія відбувається в дев'ятнадцятому столітті.

Лейн облишив жаб і скупчив усю свою увагу на салаті.

— Чи та книжка чогось варта? Про що він пише?

— Не знаю. Дивна книжка. Тобто насамперед це книжка релігійна. Напевно, вона б тобі здалася наскрізь пройнятою фанатизмом, але насправді це зовсім не так. Починається все з того, що той селянин — прочанин — хоче збагнути слова святого письма про те, що людина мусить безнастанно молитись. Ти розумієш? Без перерви! Це десь у Листі до Фессалонікійців чи десь-інде, не пам'ятаю докладніше. Отже, він рушає пішки по Росії і шукає когось, хто пояснив би йому, як молитись безнастанно. І якими словами слід молитись.— Здавалося, Френні надзвичайно зацікавлена тим, як Лейн розчленовує жаб'ячі ніжки. Говорячи, вона не зводила очей з тарілки Лейна.— Він не брав із собою в дорогу нічого, крім торбини з хлібом та сіллю. Зрештою він зустрічає людину, яку називає "старцем" — це людина надзвичайно високого релігійного духу. Той старець розповідає прочанинові про книжку "Філокалія". Очевидно, її написала група ченців, завзятих поборників віри, які рекомендують просто-таки дивовижний спосіб молитися.

— Щоб знали, як скакати,— звернувся Лейн до наступної пари жаб'ячих ніжок.

— Словом, прочанин вчиться молитись так, як пропонують ті вельми містичні особи, і слід сказати, після тривалих вправлянь опанував цей метод досконало і таке інше. Потім він продовжує свої мандри по Росії, зустрічає багато справді непересічних людей і розповідає їм, як молитись у той особливий спосіб. Оце, власне, і все, що є в тій книжці.

— Мені дуже прикро, але мушу попередити, що від мене тхнутиме часником,— сказав Лейн.

— В якусь із мандрівок він зустрічає одне подружжя, яке я полюбила так, як зроду не любила нікого з книжкових героїв,— вела далі Френні.— Йде він собі сільською вулицею з торбиною за плечима, коли це вибігають двійко худеньких діточок і гукають: "Любий старче! Любий старче! Ходи до нашої хати. Наша мама дуже любить старців!" Тож він іде за дітьми, аж і справді — їх радо вітає мати, премила людина, сама

знімає з його ніг старі брудні постоли і пригощає склянкою чаю. Потім повертається додому батько, що, виявляється, теж любить старців, і вони всі [261] гуртом сідають обідати. За обідом пілігрим питає, що, то за жінки сидять за столом. Господар пояснює йому, що то служниці, але вони завжди обідають разом з ним та його дружиною, бо вони їхні сестри у Христі.— Френні раптом випросталась трохи в кріслі й додала: — Мені дуже сподобалося, що пілігрим спитав, що то за жінки за столом. — Дивилась, як Лейн намащує хліб маслом.— Ну, після вечері пілігрим лишився у них на ночівлю, засидівшись допізна з господарем за балачкою про той спосіб молитися безперервно. Прочанин навчав його, як це робити. А другого дня вранці він пустився знову в— дорогу. Далі починаються нові пригоди. Він зустрічав ще дуже багато різних людей — і всіх навчав, як треба молитись у той особливий спосіб.

Лейн кивнув. Він саме послав у рота чергову порцію салату.

— Сподіваюсь, під час цього уїкенду ми знайдемо трохи часу, щоб ти могла кинути оком на ту мою роботу, про яку я згадував,— мовив Лейн. — Не знаю. Може, я нікуди її пхати й не буду — тобто не намагатимусь її опублікувати тощо, але хотів би, щоб ти хоч поглянула на неї, поки ти тут зі мною.

— З великим задоволенням,— відказала Френні. Вона дивилась, як Лейн знову намащує собі шматок хліба.— Гадаю, тобі б сподобалась ця книга,— раптом додала вона: — її так легко читати.

— Начебто й справді досить цікава. Слухай, ти не їстимеш своєї порції масла?

— — Ні, візьми, будь ласка. Я не можу залишити тобі цю книжечку, бо вже давно повинна повернути її у бібліотеку. Але ти, напевне, міг би взяти її у вашій бібліотеці. Напевно міг би.

Слухай, ти навіть не торкнулася свого сандвіча,— раптом занепокоївся Лейн.— Ти це помітила?

Френні глянула на свою тарілку так, ніби її щойно принесли.

— Зараз з'їм,— відповіла вона. Але й далі спокійно собі сиділа, тримаючи в лівій руці незапалену сигарету, а правою міцно стискаючи склянку з молоком.— Хочеш, я тобі розповім, у чому полягає той незвичайний спосіб молитися, якому старець навчив прочанина,— спитала Френні.— Далебі, це по-своєму досить цікаво.

Лейн саме взявся до останньої пари жаб'ячих ніжок.

— Звичайно,— кивнув він.— Звичайно.

— Ну, як я вже казала, прочанин — простий селянин — [262] вирушив у мандри, аби зрозуміти слова святого письма, що слід молитися безперервно. Потім він зустрів старця, людину надзвичайно високого релігійного духу, як я вже казала, який вивчав "Філокалію" вже багато-багато років.— Френні раптом зупинилася, щоб зосередитись і якнайкраще побудувати свою розповідь.— І ось цей старець каже прочанинові, що найважливіші є слова молитви до Христа: "Господи Ісусе Христе, змилуйся наді мною". Він пояснив йому, що найкраще молитися саме цими кількома словами. Особливо важить слово "змилуйся", бо це справді всеосяжне слово і може означати безліч речей, а не лише милосердя.— Френні замовкла знову, міркуючи. Вона вже дивилась не в Лейнову тарілку, а кудись понад його плечима.— У всякому разі,— вела вона далі,— старець говорить прочанинові, що коли ту молитву повторювати знову й знову — спочатку досить проказувати її лише губами — то пізніше стається так, що молитва сама починає діяти. Через якийсь час щось із тобою стається. Не знаю, що саме, але щось стається, серце починає битися у такт зі словами молитви, і ти справді молишся безперервно. І це має надзвичайно містичний вплив на весь світогляд людини. Розумієш, це і є, власне, метою більшою чи меншою

мірою усіх тих молитов. Тож моляться, щоб очистити весь свій світогляд і дістати цілком нове уявлення про все, що нас оточує,

Лейн упорався з їжею. І тепер, коли Френні знову на мить замовкла, він вмостився зручніше в кріслі, запалив сигарету і спостерігав за її обличчям. Вона все ще безтямно дивилась поперед себе, понад його плечем і, здавалось, ледве пам'ятала про його присутність.

— Але наидивовижніше, що спочатку, коли ти лише берешся до діла, не обов'язково вірити в те, що робиш. Тобто навіть якщо ти в полоні сумнівів, то ти цим нікого і нічого не ображаєш, розумієш? Не обов'язково навіть думати про те, що ти говориш,— навчає старець. Єдине, що від тебе вимагається на початку,— це кількість. Потім через якийсь час кількість переходить у якість. Сама собою або ще там якось. Старець каже, що всяке ім'я бога — як і всяке ім'я взагалі — має особливу, власну, самочинну силу, що починає виявляти себе, коли ти якимось чином розбуркаєш її.

Лейн сидів у кріслі, трохи згорбившись, палив і примруженими очима вдивлявся в обличчя Френні. Воно все ще було бліде, хоч упродовж того часу, поки вони сиділи у Сіклера, Френні бувала й блідішою. [263]

— Між іншим, усе це виглядає досить переконливо,— провадила Френні,— адже члени буддистської секти в Нембутсу повторюють без упину "Наму Аміда Бутсу" — що означає "Хвала Будді Амітабсі" чи щось таке, і діється те саме. Такий самісінький ефект...

— Спокійніше, Френні, заспокойся,— урвав її Лейн.— Он дивись, зараз сигарета почне припікати тобі пальці.

Френні мигцем зирнула на свою ліву руку і вкинула жевристий недопалок у попільничку.

— Подібні речі описані й у "Хмарі невідання". Там ідеться про слово "бог".— Френні подивилась на Лейна притомніше, ніж кілька хвилин тому.— Зваж сам, чи стикався ти в житті з чимось таким, що могло б схвилювати більше. Тут не відбудешся словами, що це випадковий збіг обставин,— саме цей збіг мене так хвилює. І нарешті це ж так неймовірно...— Раптом вона урвала. Лейн засовався у кріслі, і в нього з'явився так добре знайомий Френні скептичний вираз.— У чому річ? — запитала вона.

— І ти справді віриш у всі ці дурниці?

Френні потяглась до пачки з сигаретами і взяла одну.

— Я не казала, вірю чи не вірю,— мовила вона, шукаючи на столі сірники.— Я лише казала, що мене це-страх як хвилює.-Лейн подав їй вогню.— У всякому разі я думаю, що це якийсь дивовижний збіг,— сказала вона, випускаючи хмарку диму.— Адже всі ці справді високі духом і щиро релігійні люди сходяться на одному: якщо ти невпинно повторюватимеш боже ім'я, щось станеться. Навіть в Індії твердять, що коли постійно розмірковувати над "Ом", що по суті рівнозначне такій молитві, неодмінно буде той самий наслідок. Далебі, цьому не можна дати якогось розумного пояснення без...

— Але в чому ж полягає цей наслідок? — різко перебив її Лейн.

— Не розумію.

— Я питаю, чого ж зрештою досягає таким чином людина? До чого призводить оте биття серця у такт молитві й подібна абракадабра? Часом не до серцевої хвороби? Не знаю, чи ти це усвідомлюєш, але і тебе, і будь-кого іншого ці вправи можуть довести до...

— До тебе приходить пізнання бога! А стається щось не з серцем у буквальному розумінні, а з отим, що індуси називають Атманом, ти

повинен про це знати, якщо коли-небудь цікавився питаннями релігії. Ти пізнаєш бога, [264] і край.— Вона струсила з сигарети попіл, але, заклопотана розмовою, не попала в попільничку. Зібрала, отже, попіл пальцями і вкинула до попільнички.— І не питай мене, хто такий чи що таке бог. Розумієш, я взагалі не знаю, чи він існує. Ще маленькою я думала...— Вона замовкла. Підійшов кельнер прибрати порожній посуд і запитав, чи будуть ще якісь замовлення:

— Ти візьмеш щось на десерт чи тільки вип'єш кави?

— Та ні, я допиватиму своє молоко. А ти замов собі що-небудь,— відповіла Френні.

Кельнер саме забирав її тарілку з неторкнутим сандвічем. Френні не насмілилась навіть підвести на нього очі. Лейн глянув на годинник.

— О боже, у нас зовсім мало часу. Добре, коли ще встигнемо хоч на матч.— Він глянув на кельнера.— Лише одну каву, будь ласка.— Він зачекав, поки кельнер відійде, потім нахилився вперед, спершись ліктями об стіл. Він почував себе вдоволеним та ситим і з приємністю думав про чашечку кави, яку принесуть за хвилину.— Що ж, це дуже цікаво. Вся ця історія... Але мені здається, ти зовсім не береш до уваги психологічного боку... розумієш мене?.. Хоча це таки цікаво. Певна річ, цього не заперечиш.— Він подивився на Френні й усміхнувся.— А тепер... щоб не забути. Я кохаю тебе. Сьогодні я ще наче не казав цього? Чи не так?

— Лейне, ти вибачиш мені, якщо я залишу тебе ще на хвильку? —. спитала Френні, підводячися з крісла.

Лейн устав і собі — повільно, не зводячи з Френні погляду.

— Що з тобою? Тобі знову погано?

— Мені не по собі, я зараз.

Френні швидко пройшла через залу ресторану, в тому ж напрямку, що й минулого разу, але раптом зупинилась біля невеличкого коктейль-бару в дальньому кінці зали. Бармен, що саме витирав склянки, глянув на неї. Френні сперлась правою рукою на стойку, її голова почала безсило опускатися на груди. Вона піднесла ліву руку до чола, ледве торкаючись його пучками. Легко похитнулась і, непритомніючи, зсунулась на підлогу.

Минуло добрих п'ять хвилин, поки Френні прийшла до пам'яті. Вона лежала на канапі в кабінеті адміністратора. Лейн сидів біля неї. Його лице, помітно зблідле й стурбоване, нахилилося над нею.

— Ну, як тобі? — спитав він, стишивши голос, ніби в лікарняній палаті.— Тобі хоч трохи краще? [265]

Френні кивнула. Вона на мить заплющила очі, бо сліпило світло горішньої лампочки, а тоді розплющила їх знову.

— Мені, очевидно, слід спитати: "Де я?" Так от, де я? Лейн засміявся.

— Ти в кабінеті адміністратора. Увесь персонал ресторану бігає в пошуках нашатирю та лікаря, щоб тебе рятувати. Боюсь, нашатирю в них немає. Як ти себе почуваєш? Тільки серйозно?

— Добре. Досить добре. Що, я справді зомліла?

— Ще й як! Ти була справді непритомна,— відповів Лейн. Він узяв її руку в свою.— Як ти гадаєш, що це з тобою сталося? Адже я пам'ятаю, коли ми з тобою говорили по телефону минулого тижня, ти начебто була в чудовій формі. І взагалі. Може, ти не поснідала сьогодні абощо?

Френні знизала плечима. Обвела поглядом кімнату.

— Мені так соромно,— сказала вона.— Певно, комусь довелося мене сюди нести?

— Барменові і мені. Це ми притягли тебе сюди. Ну, ти ж мене й налякала, слово честі.

Френні замислено, не кліпаючи, дивилась у стелю, не забираючи своєї долоні з руки Лейна. Потім вона повернулась до нього і вільною рукою зробила рух, ніби хотіла відсунути манжет Лейнової сорочки.

— Котра година? — спитала вона.

— Пусте,— відповів Лейн.— Ми нікуди не поспішаємо.

— Ти ж хотів зайти кудись на коктейль з приятелями.

— Дідько з ним, з тим коктейлем.

— А на матч теж уже не встигнемо? — спитала Френні.

— Послухай, я вже сказав. Дідько з ним, з отим усім. Зараз повернешся до своєї кімнати у тому, як він там називається, "Голубому затишку" — і відпочинеш як слід. Це зараз головне.— Лейн присунувся ближче до Френні, нахилився і поривчасто поцілував її. Відвернувся, глянув на двері й вів далі: — Ти відпочиватимеш усе пообіддя. І більше нічого не робитимеш.— Він погладив її плече.— А потім, коли ти вже гаразд відпочинеш, я постараюсь якось піднятися до тебе. Мусить же там бути якийсь у біса чорний хід. У всякому разі знайду спосіб.

Фрепні нічого не відповіла. Вона все дивилась у стелю.

— Знаєш, аж коли вже це було? — спитав Лейн.— З тої ночі в п'ятницю вже століття минуло. Це було ще на початку минулого місяця,

чи не так? — Він похитав головою.— Сказати по щирості, це ж нікуди не годиться, коли між побаченнями такі у біса довгі перерви.— Він знову пильно подивився на Френні.— Ти справді почуваєш себе краще?

Вона кивнула і повернула обличчя до нього.

— Краще, тільки в мене страшенна спрага. Як ти гадаєш, тут десь можна роздобути склянку води? Звичайно, якщо це не завдасть надто багато клопоту.

— О боже! Певно, що не завдасть. Слухай, чи ти настільки добре почуваєшся, щоб я залишив тебе на хвилинку? Знаєш, що я зроблю?

У відповідь на друге запитання Френні тріпнула головою.

— Я пришлю кого-небудь з водою для тебе. А сам пошукаю метрдотеля і скажу, щоб уже не клопотали собі голови нашатирем, а принагідно заплачу й за ленч. Тоді вийду на вулицю й спіймаю таксі, щоб не довелося опісля полювати на нього. Це, мабуть, забере трохи часу, бо, певно, більшість таксі зайняті — відвозять людей на матч.— Він відпустив руку Френні і встав.

— Ти не заперечуєш? — спитав Лейн.

— Ні, все чудово.

— Ну, тоді добре. Я зараз повернусь, а ти будь тут.— Лейн вийшов.

Френні залишилась сама. Вона лежала спокійно, дивлячись у стелю. її вуста розхилились і почали безгучно повторювати якісь слова. Знову й знову. [266]

ПРИМІТКИ

ст. 242 "християнська наука" — вчення Мері Бейкер Едді (1821-1910), що ґрунтувалось на вірі у зцілення віруючих без участі медицини. У перекладі Покальчука ця назва опущена: "Уже з десять чи більше хвилин тому він облишив сперечатися з товаришами, відійшов од них і тепер стояв, гріючи руки в кишенях плаща, спершись спиною об кіоск з безкоштовними релігійними брошурами". Я дозволив собі її додати, оскільки вона важлива.

ст. 244 "Дуїнезькі елегії" — Райнер Марія Рільке створив їх під час першої світової війни. Вони були опубліковані у 1923 році. Селінджер неодноразово у своїх творах вказував на них, як на найвищий, на його думку, витвір світової поезії XX століття.

ст. 245 Коледжі Сміт (заснований 1871 року) та Вассар (заснований 1861 року) є одними з найбільш престижних учбових закладів для жінок. У жіночих коледжах Беннінгтон (штат Вермонт) та Сара Лоуренс (штат Нью-Йорк) вивчається образотворче мистецтво.

ст. 248 mot juste — точний вислів (франц.).

ст. 254 qui-vive — козир-дівка (франц.). Так це переклав Покальчук

ст. 260 "Шлях прочанина" — повна назва "Розповіді прочанина своєму духовному отцю". Духовна книга невідомого російського автора, що була дуже популярна у кінці XIX століття. У 1883 перекладена на англійську, у 1911 з'явилось продовження.

ст. 261 "Філокалія" ("Добротолюбство") — антологія отців православної церкви, що була видана у 1792 році у Венеції. Церковнослов'янський переклад Паїсія Величковського з'явився у 1793, російський — у 1877.

ст. 264 секта Нембутсу — мова йде про особливий напрям у буддизмі, за яким один з будд, Амітабха, постає у ролі вселенського спасителя.

"Ом" ("аум") — позначення абсолютного духу в індуїзмі.

Атман — душа (санскритське), вічне духовне начало в індивіда.